

# Siyasal Gelişme Perspektifinin Bir Analizi\*

## An Analysis of Political Development Perspective

Fatma AKKAN GÜNGÖR\*\*

### Özet

*Siyasal gelişme sürecinin demokrasiye doğru ilerlemesi anlamında, gelir ve demokrasi, siyasal kurumlar ve karşılaştırmalı gelişme, anayasal düzen ve demokrasi, siyasal kültür ve gelişme ve siyasal katılma ve ekonomik gelişme düzeyi ilişkisi karşılaştırmalı siyasette önemli olarak görülmektedir. Bu bağlamda siyasal gelişmeyi tanımlamaktansa siyasal gelişmeyi anlamak için hangi unsurların bilinmesi gerektiği önem taşımaktadır. Böylece siyasal gelişmeyle ilgili bir analizde tanımdan kaçınılmalı ve siyasal gelişmeyle ilgili olarak seçilen başlıklarla siyasal gelişmenin içeriği verilmeye çalışılmalıdır.*

**Anahtar Kelimeler:** Siyasal gelişme, siyasal katılma, gelir ve demokrasi, siyasal kültür, ekonomik gelişme.

### Abstract

*In terms of the evolution of political development to democratization, many topics are considered to be important in the comparative politics literature. These include: income and democracy, political institutions and comparative development, constitutional design and democracy, political culture, political participation and level of economic development. In this regard, priority should be given to identifying the necessary elements, which help understand the concept of political development, rather than trying to define the concept. Therefore giving definitions of political development should be avoided and topics regarding political development should focus more on content.*

**Key Words:** Political development, political participation, income and democracy, political culture, economic development.

### Giriş

Tarihsel süreçte bazı toplumların gelişmesi, plüralist demokratik siyasal sistemler yönünde olurken bazılarının demokrasi dışı rejimlerle devam etmiştir. Bu durumu açıklayan birçok değişken mevcuttur ve bu değişkenlerin her biri şüphesiz önem taşımaktadır. Bu bağlamda önemli bir açıklama, modern dünyanın iki büyük iraksamıyla domine edildiğidir. Bunlardan ilki, 1800'den itibaren ortaya çıkan kişi başına gelirdeki iraksama, diğeri ise demokraside ortaya çıkan daha az tartışılan iraksamadır.

19. yüzyılda bazı ülkeler, diğerlerinden daha zengin olmaya başlarken bazı ülkeler de diğerlerine göre daha demokratik olmaya başlamışlardır.<sup>1</sup>

Makale Geliş Tarihi: 21.12.2018. Makale Kabul Tarihi: 27.05.2019.

\* Bu çalışma Prof. Dr. Haydar Çakmak danışmanlığında hazırlanan, Kolonyal Dönemden 21. yüzyıla Meksika'nın Siyasal Gelişme Analizi, (Gazi Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2014) adlı doktora tezinden çıkartılmıştır.

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, fatmaakkangungor@ktu.edu.tr; ORCID ID: 0000 0001-7252-1380

1 James A. Robinson, "Economic Development and Democracy", *Annual Review Political Science*,

Gazi

Akademik  
Bakış

189

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019

Modern dünyanın domine edildiği iki büyük ırksamadan yola çıkılarak ülkeler arasında kişi başına gelir ve demokrasideki farklılık arasındaki ilişki siyasal gelişme süreciyle ilgili olarak anlaşılmaya çalışılmalıdır. Yine modernleşme ve siyasal gelişme arasında açık bir ayrımın varlığına vurgu yapan Huntington'a siyasal gelişmeyle ilgili bu çalışmada yer verilmesi öngörülmektedir. Özellikle siyasal gelişme sürecinin demokrasiye doğru ilerlemesi anlamında gelir ve demokrasi, siyasal kurumlar ve karşılaştırmalı gelişme, anayasal düzen ve demokrasi, siyasal kültür ve gelişme ve siyasal katılma ve ekonomik gelişme düzeyi ilişkisi önemli olarak görülmektedir.

Çalışma, siyasal gelişme analizine odaklanmaktadır. Kavramsal çerçeveden sunulan siyasal gelişme, değişim ve demokratikleşme üzerinden incelenmiştir. Birinci kısımda siyasal gelişmeyi tanımlamaktansa siyasal gelişmeyi anlamak için hangi unsurların bilinmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda çalışmada özellikle net bir siyasal gelişme tanımından kaçınılmış ve siyasal gelişmeyle ilgili olarak seçilen başlıklarla siyasal gelişmenin içeriği verilmeye çalışılmıştır. Yine her ülkede siyasal gelişme için farklı başlıklar seçilmesi gerektiğini de şüphesiz eklemek gerekmektedir. Bu durum öznel seçimi de meşru kılacaktır ki Popper'in anekdotunu<sup>2</sup> burada hatırlatmak faydalı olacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında siyasal gelişme sürecinin demokrasiye doğru ilerlemesi bağlamında gerekli unsurlar ele alınmıştır.

### **Değişmeyi ve Siyasal Gelişmeyi Anlamak Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Sistemlerde Değişme**

Dünyada çok az kültür, değişme ve modernleşmeden kaçınmış ancak onlar da modernleşme hareketinden etkilenmiştir. İnsanın doğması, büyümesi, olgunlaşması, yaşlanması ve ölmesi gibi sosyal organizmaların da bazı evrimsel gelişme şekillerine sahip oldukları varsayılmaktadır. Çoğu modern rasyonalizmle bağlantılı normatif görüş, değişimi genellikle insan toplumundaki pozitif bir güç olarak görmektedir. Bu bağlamda değişim, büyüme, gelişme ve ilerleme mekanizmasıdır ve bunların hepsinin bilgiyi artırdığı, çevre üzerindeki kontrolü genişlettiği ve böylece insanın yaşam koşullarını iyileştirdiği varsayılmaktadır. Bu görüş, genellikle Newton, Kant ve Darwin gibi bilim ve teknolojinin yararlarına inanan bilim adamlarının görüşlerinin yansımasıdır.<sup>3</sup> Karşı görüşte

Vol. 9, 2006, s. 503.

- 2 Karl Popper, özel yaşamından aktardığı basit bir anekdotla, gözlemin hiçbir önseçime dayanılmadan yapılamayacağını belirtmektedir. Popper, Viyana'da bir grup fizik öğrencisine, şimdi elinize kağıt kalem alıp, dikkatli bir gözlemlerde bulduktan sonra gözlediklerinizi yazınız dediği zaman öğrenciler, hemen ne gözlenmesi gerektiğini sormuşlardır. Aynı soruyla ilgili olarak Weber, her bilim adamının araştırma alanını saptayabilmek için araştırmaya başlamadan önce *değer-ilişkili* bir seçim yapmak zorunda olduğunu, böyle bir seçimi temellendiren değer yargısının ise son aşamada öznel ve *rastgele* olduğunu belirtmektedir. Bkz.: İlkay Sunar, *Düşün ve Toplum*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1986, s. 14-30.
- 3 James N. Danziger, *Understanding the Political World: A Comparative Introduction to Political Science*,

Görüş

değişim ve gelişme anlamlı negatif etkilere sahiptir ve belki de değişimin birçoğu arzu edilmemektedir. Plato, Rousseau ve Freud'un görüşlerinde olduğu gibi bilginin, medeniyet ve çevre üzerindeki aşırı kontrolün, masumiyet, erdem ve mutluluk kayıplarına sebebiyet vereceği ve büyük zarar ve yıkım kapasitesi ortaya çıkartacağı düşünülmektedir. İlerlemenin etik maliyet ve ruhsal çöküşle başarılabilir olması ve böylece yiyecek arzı ve fiziki malların arzının artırılması, belki de insanoğlunu da kapsayan belirli canlı türlerinin yok edilmesine ve çevrenin bozulmasına neden olacaktır. Bu durum, teknolojilerin baskıcı ve yıkıcı formlarının gelişiminden ayrı tutulamazken hali hazırda birçok kişinin, değişim ve gelişmenin hayat kalitesini aynı anda artırıcı ve azaltıcı etkileri olduğunu kabul edeceği düşünülmektedir.<sup>4</sup> Sosyal, ekonomik ve siyasi sistemdeki çağdaş değişimler genellikle gelişme ve modernleşme çerçevesinde tartışılmaktadır. Modern denilen şey büyük ölçüde belirli bir tarihsel zamana ve hatta araştırmacının değer ve kültürüne bağlıyken gelişme kavramı ise daha ölçülebilir bir kavram olarak görülmektedir. Bir sosyal sistem, nispeten yüksek seviyede belirgin temel özellikler gösterdiğinde daha gelişmiş olarak düşünülmektedir.<sup>5</sup> Bu özelliklerin daha fazla telaffuz edilmesiyle de süreç anlam kazanmaktadır.

### Siyasal Gelişmeye Genel Bir Bakış

Siyasal sistemler, ekonomik gelişmeyi<sup>6</sup> sağlamak için belirli dönemlerde bazı ilkelerden yararlanmışlardır. Bu ilkeler, zamana ve yararlanana göre farklı so-

---

Eighth Edition, Pearson, New York, 2007, s. 262; değişimi teknoloji ve bilim üzerinden inceleyen bir çalışma için bkz.: Haydar Çakmak ve Zeynep Kaya, "Teknoloji Felsefesi", *Suç, Terör ve Savaş Üçgeninde Siber Dünya*, Haydar Çakmak ve Taner Altunok (Ed.), Barış Platin, Ankara, 2009.

4 Danziger, 2007, s. 262-263.

5 Gelişmekte olan her toplumda bazı bireylerin, gelişmeler hakkında kaygıları bulunabilmekte, gelişmelerin çoğu, çok saygı duyulan sosyal ve kültürel değerlere zarar verebilmektedir. Birçok ülkede bu negatif değişimler, *Batılılaşma* olarak nitelendirilmekte ve daha geniş sekülerizm, bireysellik ve materyalizme doğru hareket eden davranışsal değişimlere neden olabilmektedir. Bkz.: Danziger, 2007, s. 263-264.

6 Ekonomik gelişme süreci, Rostow tarafından beş safhaya ayrılmıştır. Bu safhalar, geleneksel toplum, geçiş, kalkış, olgunluk ve yüksek tüketim safhasıdır. Rostow, bu safhaların iki noktayı belirtmekte yeterli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda bütün ülkeler, geniş hatları bakımından hemen hemen birbirine benzeyen bir gelişme süreci göstermekte ve her ülke, bu geniş hatlar içinde kalmak üzere kendine has bir gelişme tecrübesi geçirmektedir. Bkz.: W. W. Rostow, "The Stages of Economic Growth", *Economic History Review*, New Series, Vol. 12, No. 1, 1959, s. 4-13. Yayımcı Avrupa'nın, kolonyal dönem boyunca dünyanın geri kalanındaki ekonomik gelişmeye ilişkin görüşünü ortaya koyan gelişme kavramını Wallerstein, Avrupalılar tarafından dünyanın Avrupalı olmayan geri kalanının sahip olduğu kaynakları sömürmek ve kar elde etmek için ortaya koyduğu somut aksiyomlar bütünü olarak değerlendirmekte ve 1900 yılında Fransız Koloniler Bakanlığı'nın hazırlanmasını istediği kitapta Fransız kolonilerindeki ekonomik durumdan bahsederken *mise en valeur* ifadesinin *développement* ifadesine tercih edildiğini vurgulamaktadır. Bu ifadenin, bir şeyi sömürmek veya ondan kar elde etmek anlamı bulunduğu hatırlatılmaktadır. Bkz.: Immanuel Wallerstein, "Kalkınmacılık ve Küreselleşmeden Sonrası Ne?", Yusuf O. Kavuncu (Çev.), *Küreselleşme*, Kudret Bülbül (Ed.), Orion, Ankara, 2009, s. 109-111.

Görüş

Akademik  
Bakış

191

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019

nuçlar doğurmaktadırlar. Devletçilik versiyonu, neo-liberalizm uygulaması, gelişimci-devlet yaklaşımı ve uluslararası siyasal ekonomi içinde bağımlılık bu bağlamda ele alınabilir. Oysa gelişmeyi bu ilkeler üzerinden siyaset gelişmenin genel incelenmesi içinde değerlendirmek yararlı olacaktır.

Siyaset gelişmenin özellikleri sunulurken net tanımlar yerine siyaset gelişmenin ne olabileceği üzerinde durmanın daha anlamlı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda gelişmenin özelliklerinde siyaset gelişme araştırmalarının genel niteliği verilerek, siyaset gelişme ile ilgili temel konular ele alınmıştır.

Siyaset gelişme araştırmalarının kökleri, 1950'lere gitmekle birlikte bu araştırmaların bilinçli olarak kavramsallaştırılması ve sistemleştirilmesi 1960'larda gerçekleşmiştir. 1960'ların ilk yıllarında bir yandan bölge araştırmaları, bir yandan *davranışsal devrimden* kaynaklanan sonuçlar bir araya getirilerek siyaset gelişme ile ilgili bir odaklanma gerçekleştirilmiştir.<sup>7</sup>

Pye, 1965 yılında yaptığı çalışmada siyaset biliminde o dönemde siyaset gelişme kavramı üzerinde ciddi bir karmaşanın olduğuna dikkat çekmektedir. Bu çalışmada on değişik siyaset gelişme tanımlaması<sup>8</sup> irdelenmiş ve kavramın üç önemli özelliğinin altı çizilmiştir. Bunlar, eşitlik endişesi, siyaset sistemin kapasitesi ile ilgili endişe ve toplumsal örgütlenmelerin farklılaştırılması veya uzmanlaşmasına ilişkin endişedir. Bu üç özellik genellikle siyaset gelişmenin

7 1960'lardaki siyaset gelişme araştırmaları için eklektik sıfatını kullanan Huntington ve Domínguez, siyaset gelişmenin tahlilinde en az üç belli başlı okul olduğunu vurgulamaktadırlar. Sistem-fonksiyon yaklaşımı, sistem teorisiyle yapısal fonksiyonculuk unsurlarını birleştirmekte ve Talcott Parsons'un çalışmalarından kaynaklanarak büyük ölçüde onun tahlillerinden etkilenmektedir. Bu yaklaşım, Levy, 1966; Easton, 1953; Easton, 1965(a); Easton, 1965(b); Almond ve Powell, 1966; Almond, 1970; Apter, 1965; Apter, 1971; Binder, 1962; Riggs ve MacKean, 1964 gibi çalışmalarda izlerini göstermiştir. Siyaset süreç yaklaşımı, milli toplumların karşılaştırmalı sayısal analizi yoluyla, siyaset davranış ve süreçlerle, kentleşme, sanayileşme ve artan kitle haberleşmesi alıcılığı gibi sosyal süreçler arasında ilişki kurmaya çalışmıştır. Onun izleri de Lerner, 1958; Deutsch, 1961; Tanter, 1967; Needler, 1968; Cutright, 1963; Alker, Jr., 1966 ve daha birçok eserde ifade bulmuştur. Karşılaştırmalı tarih yaklaşımı ise daha geleneksel bir yaklaşımla sistematik titizlik konusunda yoğun çabaları birleştirmiştir. O da Black, 1966; Eisenstadt, 1966; Lipset, 1963; Moore, Jr., 1966; Rustow, 1967; Bendix, 1964; Pye ve Sosyal Bilim Araştırma Konseyi'nin Karşılaştırmalı Siyaset Komitesi'nin eserlerinde görülmüştür. Huntington ve Domínguez, bu yaklaşımlardan her birinin üstünlükleri ve sınırlılıkları olduğunu, üçünün bir arada siyaset gelişme süreçlerine o dönem için önemli yeni ışık tuttıklarını belirtmişlerdir. Bkz.: Samuel P. Huntington ve Jorge I. Domínguez, *Siyaset Gelişme*, Ergun Özbudun (Çev.), Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1975, s. 1-4.

8 Bu dönemle ilgili olarak Pye, siyaset gelişmeyle ilgili literatürde uzlaşının olmadığına dikkat çekmektedir. Bu farklı yaklaşımların siyaset gelişmeyi, ekonomik gelişmenin siyaset ön şartı olarak, yine sanayi toplumlarının siyaset tipolojisi olarak, siyaset modernleşme olarak, ulus-devlet uygulamaları olarak, idari ve yasal gelişme olarak, kitlesel mobilizasyon ve katılım olarak, demokrasinin inşası olarak, istikrarlı ve sistemli değişim olarak, mobilizasyon ve güç olarak ve sosyal değişimin çok yanlı sürecinin bir görünümü olarak ele aldıklarına değinmektedir.

belirgin görünüşleri ile ilişkilidir ki bunlar, siyasi kültür denklığı, otoriter hükümet yapıları için kapasite problemleri ve otoriter olmayan yapılar için farklılaşma sorunudur. Pye, çalışmasında son değerlendirme olarak siyasi gelişme problemlerinin siyasi kültür, otoriter yapı ve genel siyasi süreç arasındaki ilişki etrafında döndüğünü belirtmektedir.<sup>9</sup>

Siyasal gelişme araştırmaları olarak sınıflandırılabilir literatürde Huntington ve Domínguez, siyasi gelişmenin dört farklı şekilde kullanıldığına dikkat çekmektedir. Bunlardan coğrafi olanı, gelişmekte olan ülkelerin (Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki yoksul ve az sanayileşmiş ülkeler) siyasi süreçlerini kısa yoldan anlatmak anlamındadır. Türevsel şekilde siyasi gelişme daha geniş kapsamlı modernleşme sürecinin siyasi yönlerini ve sonuçlarını ifade eden bir kavram olarak sunulmaktadır. Bu şekilde göre modernleşme, sanayileşme, kentleşme, artan okur-yazarlık ve kitle haberleşmesi alıcılığını, ekonomik büyüme ise daha büyük sosyal ve mesleki hareketlilik ve bunlara ilişkin süreçleri içermektedir. Amaçsal şekilde siyasi gelişme, siyasi sistemin amaç veya durumlarından birine veya bazılarına doğru bir değişim olarak tanımlanmaktadır. Fonksiyonel şekilde ise siyasi gelişme, modern bir sanayi toplumuna özgü bir süreç yönünde bir değişim olarak görülmüştür. Bu bağlamda siyasi gelişme farklı şekillerde tanımlanmıştır. Huntington ve Domínguez'in belirttiği üzere siyasi gelişme, neyin gelişmesinden çok neye doğru gelişme sorunu üzerine odaklanmalıdır. Böylece anlamlı olan, siyasi demokrasi ve siyasi istikrarın kendi yönlerindeki gelişimin üzerinde durulmasıdır.<sup>10</sup>

Siyasal gelişme, siyasi sistem içinde daha kapsamlı yeteneklerin ortaya çıkışını ifade etmekte ve bu anlamda özellikle siyasi yapılar ve süreçlerin, ulusal faaliyetleri idare etmede ve çevreye tepki vermede daha uzmanlaşmış ve daha etkin olacağı beklenmektedir. Yine siyasi gelişme, devlet içinde gücün konsantrasyonunu sağlamakta ve uzmanlaşmış bir siyasi yapıyı gerektirmektedir. Bu bağlamda temel siyasi fonksiyonlar yasama organı, yürütme organı, siyasi partiler ve baskı grupları gibi karmaşık, organize olmuş siyasi kurumlar aracılığıyla yerine getirilmektedir. Bireyler, siyasi sistem ve devletle birlikte güçlü bir kimlik geliştirmektedirler. Bu ortamda siyasi sistemin, kapsamlı yetenekleri vardır ve nüfustan gelen taleplere cevap vermede ve çevrenin korunmasını sağlamada daha etkin olması beklenmektedir. Organizasyonu daha istikrarlı ve ahenklidir, yapıları daha etkindir ve faaliyetleri hedef ve amaçlarına daha etkin hizmet etmektedir.<sup>11</sup>

9 Lucian W. Pye, "The Concept of Political Development", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 358, No. 1, 1965.

10 Huntington ve Domínguez, 1975, s. 5-7.

11 Danziger, 2007, s. 276-277.

## Siyasal Gelişme Süreci

Bir ülkede demokrasinin ortaya çıkması, o ülkede var olan şartlara bağlıdır ve belirli destek veren kurumlar ve değerler yanında kendi içsel, kendi kendini yenileyen süreç nedeniyle istikrar kazanmıştır. Bu şartlar diğer demokratik ülkelerden farklılaşan bir şekilde olmuştur.<sup>12</sup> Uluslar arasındaki demokrasi ilişkisinin tarihi değerlendirmeleri, kültürel faktörlerin ekonomik unsurlardan daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece siyasal rejimlerin bütünsel korelasyonunun istatistiksel analizleri, İngiliz kolonilerinin demokrasi ile yüksek oranda bağlantılı değişkene sahip olduğunu göstermektedir. Birçok eski İngiliz kolonisi, bağımsız olmadan önce seçimlere, siyasal partilere ve hukuk kurallarına sahiptir. Bunun aksine İspanyol, Portekiz, Fransız, Hollanda ve Belçika kolonileri ile eski Sovyet kontrollü ülkeler, devlet yönetiminde dışlanmış grupların aşamalı da olsa sürece dahil edilmesine izin vermemiştir. Bu nedenle demokratikleşme, eski İngiliz kolonilerinde başka yerlerde olmadığı şekilde aşamalı ve başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Onların bağımsızlık öncesi deneyimleri, sosyalleşme sürecinin bir çeşidi olarak önemlidir ve özgürlüğe geçişi kolaylaştırmaya yardım etmiştir. Bu bağlamda Huntington'ın (1993) *The Clash of Civilizations* çalışmasına atıfla demokrasiye dönüşümlerde dinsel gelenek, farklılaştırma yaratan temel bir faktör olarak ele alınmıştır.<sup>13</sup> Yine Lipset, Protestan mezhep kültürü ve kapitalizm arasında özellikle Weber tarafından varlığı ortaya konulan bir uyumun söz konusu olduğunu<sup>14</sup> ve bu durumun, başlangıç şartları eşit olarak alındığında uluslar arasındaki gelişme farklarını belirlemede yeni

12 Seymour M. Lipset, "Some Social Requisites for Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", *American Political Science Review*, Vol. 53, No. 1, 1959, s. 69. Demokrasinin çatışma ve anlaşma güçleri arasında bir dengeye dayandığını belirten Tocqueville, mahalli idareler ve gönüllü derneklerin bulunmasını, demokratik sistemin istikrarı açısından da şart görmüştür. Bkz.: Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, İhsan Sezal-Fatoş Dilber (Çev.), Yetkin Yayınları, Ankara, 1994.

13 Yeni demokrasilerin meşruluğa ulaşmak için özellikle ekonomik alanda istenen sonuca ulaşması gerektiğine değinen Lipset, çalışmasında dünyada demokrasinin kurumsallaşma sürecini etkileyen faktör ve süreçleri tartışmıştır. Bkz.: Seymour M. Lipset, "The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address", *American Sociological Review*, Vol. 59, No. 1, 1994, s. 5.

14 Weber, mezhepler ve toplumsal tabakalaşma ile ilgili olarak, "Bu ... gelişme dönemindeki kapitalizmin, nüfusun gereksinimlerine göre toplumsal ve mesleki tabakalaşmayı düzenlemek için serbest gelişme döneminde elini uzattığı her yerde söz konusudur; serbestlik ne denli güçlüyse, dini istatistiklerdeki bu sayısal görünüş de kendini iyice belli eder. Protestanların, bütün nüfus içinde sermayeden büyük ölçüde pay almaları, büyük çağdaş endüstriyel ve ticari iş alanlarındaki işletmelerin üst basamaklarında ve yöneticiliğinde bulunmaları, kısmen tarihi temellere bağlanabilir...Ekonomik işlevlere katılma, bazen sermaye sahibi olmayı bazen pahalı bir eğitimden geçmiş olmayı, bazen de her ikisini öngörür...En zenginlerin büyük bir çoğunluğu, imparatorluğun doğal kaynaklar bakımından ya da ilişki ağları bakımından en uygun ve ekonomik olarak en gelişmiş alanları, özellikle de zengin kentlerin çoğu, 16. yüzyılda Protestanlığı kabul etmiştir; bunların etkileri bugün, Protestanların ekonomik kavgada varolmalarını sağlıyor" görüşünü ortaya koymuştur. Bkz.: Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Hil Yayınları, İstanbul, 1985, s. 27-28.

bir faktör olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir.<sup>15</sup> Bu fikre göre kapitalist ekonomik büyüme, Protestan bir toplumda en büyük gelişme fırsatını bulmuş ve varlığı demokrasi için hem bir etken hem de zorunlu bir koşul olan kentli sınıfını oluşturmuştur. Protestanlığın bireysel sorumluluk üstünde ısrar edişi, bu ülkelerde demokratik değerlerin ortaya çıkışına yardım etmiş ve kentlilerle monarşiyi saklamak isteyen tahtın arasını açmış, demokrasinin tutucu tabakalarda kabulünü yaymıştır. İstikrarlı demokrasiyle ilgili koşulların en çok Kuzey Batı Avrupa ile oradan çıkmış olan Amerika ve Avusturalasya'nın İngilizce konuşan ülkelerinde bulunması bu bağlamda açıklanmaktadır.<sup>16</sup>

Toplumların, geleneksel safhadan geçiş safhasına, oradan da modern safhaya doğru bir evrim geçirdikleri kabul edilmektedir. Bu safhalardan birinde olup bitenler, siyasal gelişme sürecini ve onun sonucunu diğer safhalarda olanlardan çok daha fazla etkileyebilmektedirler. Yine siyasal değişme süreçleri ve bunların sonuçlarını belirleyen kültürel, sosyal ve siyasal faktörlerin nispi etkileri de siyasal gelişmeyi etkilemektedir. Toplumların siyasal evrimi, iç ve dış ortamından etkileneceğinden, bu ikisinin nispi öncelikleri değişik toplumlarda ve aynı toplumun değişik dönemlerinde farklılıklar taşımaktadır. Bu bağlamda bir toplumun evrimi, onun coğrafyası ve daha önceki tarihi anlamında ortam şartlarına bağlıdır. Erken gelişen toplumlara kıyasla geç gelişen toplumlarda sosyo-ekonomik değişim genel olarak daha hızlı olacağından sosyal gerginlikler daha keskin olabilecektir. Modernleşmede çeşitli siyasal, sosyal ve ekonomik süreçlerin ortaya çıkış sırası, siyasal gelişmeyi önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Rustow'un (1967), siyasal gelişme için en uygun olanın, önce ulusal birliğin, sonra devlet otoritesinin, daha sonra da siyasal eşitliğin sağlanması olduğunu kabul ettiği belirtilmektedir. Modernleşmenin, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal unsurlarındaki değişimin hızı, siyasal kurumlar, süreçler ve katılma açısından önemli sonuçlar oluşturmaktadır. Böylece modernleşme unsurlarındaki değişimin hızı, siyasal gelişmeyi etkileyen değişkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir.<sup>17</sup>

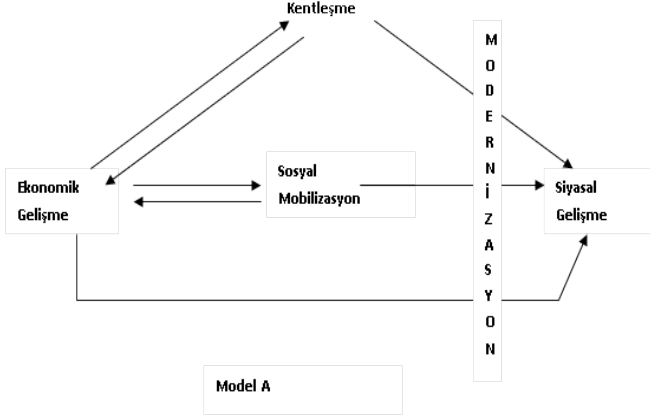
Şekil 1.1, siyasal gelişmenin ortaya çıkma sürecini kavramsallaştırmanın iki farklı yolunu ortaya koymaktadır. Bir perspektiften daha büyük ekonomik gelişme, kentleşme ve sosyal hareketlilik gibi önemli modernizasyon göstergelerindeki ilerlemeler daha gelişmiş siyasal sisteme olan ihtiyacı artırırken, diğer perspektiften siyasal sistemin, sosyal ve ekonomik sistemin gelişimine sebebiyet veren önemli bir güç olduğu görülmektedir. Böylece siyasal, sosyal, ekonomik ve diğer alanlardaki değişme ve gelişmenin, birbirleriyle içsel bağımlılık ilişkisi içinde oldukları ve bunların birbirlerini etkiledikleri sonucu çıkartılabilir.

15 Seymour M. Lipset, "Culture and Economic Behavior: A Commentary", *Journal of Labor Economics*, Vol. 11, No. 1, 1993, s. 340. Kültürün, ekonomik ve siyasal hayatın temel yapısını şekillendirdiği yönünde bir görüş için bkz.: Ronald Inglehart, "The Renaissance of Political Culture", *The American Political Science Review*, Vol. 82, No. 4, 1998, s. 1229.

16 Seymour M. Lipset, *Siyasal İnsan*, Mete Tunçay (Çev.), Teori Yayınları, Ankara, 1986, s. 53-54.

17 Huntington ve Dominguez, 1975, s. 14-19.

Şekil 1.1: Gelişme Modelleri



**Kaynak:** Danziger, 2007, s. 278.

### Modernleşme ve Siyasal Gelişme Ayrımı

Demokrasi, istikrar, meşruluk, bütünleşme, eşitlik gibi amaçlara yönelik değişim siyasal gelişmeyle özdeşleştirilmekte ve genellikle modernleşme sürecinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ancak modernleşme ve siyasal gelişme arasında açık bir ayrımın varlığına vurgu yapan Huntington, siyasal örgütlerin ve usullerin kurumlaşması olarak kavramlaştırılan siyasal gelişmenin, modern ve geleneksel toplumlarda görülebileceğini ve aynı zamanda modernleşmenin getirdiği sosyo-ekonomik değişimden genellikle olumsuz yönde etkileneceğini ve sonunda *siyasal bozulmanın*<sup>18</sup> ortaya çıkacağını belirtmektedir.<sup>19</sup>

Dünya üzerinde bazı temel değişimlerin başlangıcının II. Dünya Savaşı'nın sonlandığı tarih olarak kabul edildiği görülmektedir. ABD, ekonomik ve askeri yönden güçlenmiş; Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ve Çin'i sosyalist rejime geçmeleri yönünde etkilemiştir. Bu olaylar, Batı ülkelerinin ekonomilerini yeniden canlandırmak için acil bir stratejiyi gündeme taşımıştır. Böylece ABD'nin kamu ve özel sektör ekonomik yatırımlarıyla Avrupa ülkeleri ve Japonya, savaşın olumsuz sonuçlarından kurtulmuşlardır. Diğer taraftan Avrupalı güçlerin zayıflaması ve self-determinasyonu korumayı amaçlayan savaş mantığı, 19. yüzyılın geniş kolonyal imparatorluklarını çökertmiş ve egemen ve bağımsız statüde iddialı devletler ortaya çıkarmıştır. Bu yeni uluslar, ABD siyasa yapıcılarının iddia ettiği üzere modern dünya ile işbirliğini seçmişlerdir. Bu açıklamayla Valenzuela ve Valenzuela, bazı Batı ülkeleri ve dünyanın geri kalanının çoğunun gelişme deneyiminde güçlü bir zıtlığın nedenini sorgulamakta

18 Bkz.: Samuel P. Huntington, "Political Development and Political Decay", *World Politics*, Vol. 17, No. 3, 1965.

19 Huntington ve Dominguez, 1975, s. 6.



ve çalışmalarında modernizasyon perspektifinin geliştirilmesine değinmektedirler. Bazı ekonomist, antropolog, sosyolog ve siyaset bilimci tarafından ayrintılandırılan ve üzerinde durulan bu perspektif, gelişmenin kendi potansiyelini belirlemede yeni ulusların kültürel özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini iddia etmektedir. Bu ekonomik olmayan faktörler, *üçüncü dünyaya* karşı ABD'nin tepkisini etkileyen kavramsal çatının temel taşı olarak görülmektedir.<sup>20</sup>

Latin Amerika'nın gelişme problemlerini, ABD'li bilim adamları ile Latin Amerikalı bilim adamları (uluslararası kurumlardan özellikle Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA)<sup>21</sup>) farklı yönlerden ele almışlardır. Bu bağlamda modernizasyon ve bağımlılığın, aynı realiteyi açıklamak arayışında olan iki ayrı perspektif olarak sunulduğu görülmektedir.<sup>22</sup>

### Demokratikleşme Anlamında Siyasal Gelişme

Siyasal gelişme, genellikle siyasal gelişme sürecinin demokrasiye doğru ilerlemesi anlamında ele alınmaktadır. Demokrasinin gelişmesi ise sıklıkla ekonomik gelişme süreciyle ilişkilendirilmektedir. Tarihsel süreçte Lipset, demokratik kurumların varlığı ile yüksek ekonomik gelişme düzeyleri arasında kuvvetli bir korelasyon gösteren veriler ortaya koymuştur. Yine Russet ve Dahl bu ilişkiyi kanıtlayan ek deliller sunmuşlardır. Lipset, karmaşık bir toplumda demokrasiyi, yönetimin görevlilerini değiştirmek için anayasaya uygun düzenli olanaklar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun olabildiğince geniş kısmının, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçme yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma olarak tanımlamıştır. Ancak Lipset, siyaset sisteminin, barış içinde iktidar oyununa izin veren bir değer sistemi ortaya koymazsa demokrasinin, kaosa sebep olacağını ve yine siyaset oyununun sonucu otoritenin, belli zaman aralıklarıyla bir gruba verilmezse ortaya demokrasiden çok istikrarsız ve sorumsuz bir yönetimin çıkacağını altını özellikle çizmektedir.<sup>23</sup>

20 J. Samuel Valenzuela ve Arturo Valenzuela, "Modernization and Dependency: Alternative Perspectives in the Study of Latin American Underdevelopment", *Comparative Politics*, Vol. 10, No. 4, 1978, s. 535-536.

21 ECLA, 1984 yılında Latin Amerika ve Karayip Ekonomik Komisyonu (ECLAC) olarak isim değiştirmiştir. ECLA analizcileri, belirli oranda güçsüz ülkelerin dünya piyasasına entegre olmalarına karşı çıkmış ve özerk bir gelişme öğretisi yaklaşımını benimsemişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak bkz.: Torbjorn L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Mehmet Özyay (Çev.), Açılım Kitap, İstanbul, 2006, s. 332-335.

22 ECLA, bölgedeki az gelişmişliği, hammadde ihracatçıları ile imalat sanayi malları ihracatçıları arasındaki eşit olmayan ticaret hadleri ile açıklamıştır. ECLA *doktrini*, Latin Amerika'nın ihracat tabanını çeşitlendirmeye gitmesi gerektiğini ifade etmiş ve endüstrileşmenin sağlanması için ithal-kameciliğin kullanılması gerektiği üzerinde durmuştur. Ancak bu gelişme modelinde ortaya çıkan zorluklar sanayileşmeye olan içsel sınırlamalar üzerinde yoğunlaşmayı sağlamıştır. Özellikle eşitsiz bir toprak sahipliği sistemi ve parasal değişkenlerden ziyade yapısal olarak tanımlanan bir enflasyondan bahsedilmiştir. Bkz.: Valenzuela ve Valenzuela, 1978, s. 536, 543.

23 Lipset, 1986, s. 25.

Bir demokrasinin istikrarı, ekonomik gelişmeye olduğu kadar siyasal sistemin etkililiğine ve meşruluğuna da bağlıdır. Lipset etkililiği, sistemin gerçekteki başarıları yani nüfusun çoğunluğu ve büyük iş çevreleriyle silahlı kuvvetler gibi güçlü gruplar neleri yönetimin görevi sayıyorlarsa bunları yerine getirme derecesi olarak, meşruluğu ise sistemin var olan siyasal kurumlarının topluma en uygun kurumlar oldukları inancını oluşturmak ve yaşatmak yeteneğiyle ilgili olarak görmektedir.<sup>24</sup> Böylece siyasal gelişme, hukuk sisteminin ve temsil kurumlarının oluşturulması ve seçimlerin yasalaştırılması olarak da tanımlanabilmektedir. Cutright ise 1963 yılında yaptığı çalışmada bir ülkenin siyasal gelişme seviyesinin, iletişim, ekonomik gelişme, eğitim ve kentleşme düzeyi ile büyük ölçüde ilişkili olduğu sonucuna varmıştır.<sup>25</sup>

### Gelir ve Demokrasi İlişkisi

Değişik toplumların birbirinden farklı siyasal ve ekonomik gelişme yollarını şekillendiren tarihsel faktörler dikkate alındığında gelir ve demokrasi, pozitif ilişki içinde olmalarına rağmen gelirin, demokrasi üzerinde nedensel bir etkiye sahip olmadığı belirtilmektedir. Acemoglu ve diğerlerinin regresyonları, son yüzyıllık dönem dikkate alındığında kişi başına gelirin, demokrasinin temel belirleyicisi olduğu ve kişi başına gelirdeki genel bir artışın, kurumlarda iyileşmeler getireceği geleneksel kabulüne önemli bir şüphe katmıştır.<sup>26</sup>

Ekonomik gelişme ile demokrasi arasında nasıl bir bağlantı olduğu tarihsel süreçte ilgi konusu olmuştur.<sup>27</sup> Robinson, *Economic Development and Democracy* adlı çalışmasında ekonomik gelişmenin demokrasi üzerinde nedensel bir etki oluşturmadığını ancak kişi başına gelir ile demokrasi arasında bir ilişkinin bulunduğunu belirtmiştir. Çalışmada, ekonomik gelişmeyi etkileyen gelişmiş ekonomik kurumlar (mülkiyet haklarının korunması, erkek ve kadınlar arasında

24 Lipset, 1986, s. 59.

25 Phillips Cutright, "National Political Development: Measurement and Analysis", *American Sociological Review*, Vol. 28, No. 2, 1963.

26 Daron Acemoglu, Simon Johnson, James A. ve Pierre Yared, "Income and Democracy", *American Economic Review*, Vol. 98, No. 3, 2008, s. 836.

27 Bu konuyu kurumsal ve tarihsel çerçeveye dayandıran bir çalışma için bkz.: John B. Londregan ve Keith T. Poole, "Does High Income Promote Democracy", *World Politics*, Vol. 49, No. 1, 1996. Granger testine göre ekonomik gelişmenin, demokrasiye sebebiyet verdiği ancak demokrasinin ekonomik gelişmeye sebebiyet vermediği ile ilgili bir çalışma için bkz.: Rose E. Burkhart ve Michael S. Lewis-Beck, "Comparative Democracy: The Economic Development Thesis", *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 4, 1994. Demokratikleşme çalışmalarıyla ilgili olarak Przeworski ve diğerleri, 2000'de modernizasyonun (özellikle kişi başına gelir seviyesindeki artışın) demokratikleşme sürecinde nedensel bir faktör olmadığını ortaya koymaktadırlar. Bu iddianın aksini savunan bir görüş için bkz.: David L. Epstein, Robert Bates, Jack Goldstone, Ida Kristensen ve Sharyn O'Halloran, "Democratic Transitions", *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No. 3, 2006. Yine ekonomik gelişme düzeyi ve demokrasi ile ilgili bir çalışma için ayrıca bkz.: Evelyne Huber, Dietrich Rueschemeyer ve John D. Stephens, "The Impact of Economic Development on Democracy", *Journal Economic Perspectives*, Vol. 7, No. 3, 1993.

ayrımcılığın olmaması, herkesin eşit şansa sahip olduğu, birey veya grupların karşısında eşit olması gibi) aynı zamanda ülkenin demokratik olup olmadığını da belirleyebilmektedir. Demokratik olmayan elitler, ekonomik kurumları kendi çıkarlarını maksimize edecek şekilde dizayn etmeye çalışacaklarından toplumun çıkarlarını ikinci plana iteceklerdir. Böylesi kurumlar refah için kötü olacaktır ve elitler, tercih ettikleri ekonomik kurumları kaybedeceği için demokrasiye geçme konusunda daha az istekli olacaklardır.<sup>28</sup>

Ekonomik büyüme gelir eşitsizliği ile bağlantılı olarak ekonomik ve sosyal şartların bozulmasına yol açabileceğinden, eşitsizliği artırabilecek ve böylece devrim baskısını artırarak bir ülkenin daha demokratik olmasına katkıda bulunabilecektir.<sup>29</sup> Ekonomik olarak gelişen toplumların baskıcı siyasi rejimleri artık tolere etmeyecekleri Lipset tarafından belirtilmiştir. Kişi başına gelirdeki artış demokrasiye geçişi tetikleyecektir. Yine Lipset, bir ülkenin ne kadar refah içinde olursa demokrasiye sürdürme şansının o kadar yüksek olacağını ifade etmiştir.<sup>30</sup> Lipset, ekonomik gelişmenin çeşitli yönlerini (servet, endüstrileşme, kentleşme ve eğitim) açıklayan istatistikler kullanarak Anglo-Sakson dünyasında, Avrupa'da ve Latin Amerika'da az ya da çok demokrat olarak sınıflandırılan ülkelerin ortalamalarını hesaplamıştır. Burada, demokratik ülkelerin ortalama serveti, sanayileşme ve kentleşme derecesi, eğitim seviyesi çok daha yüksek çıkmıştır.<sup>31</sup>

Demokrasinin, ekonomik gelişmenin bir yan ürünü olmadığı ve gelişmenin herhangi bir seviyesinde başlatılabileceğini belirten Przeworski ve Limongi, demokrasinin varlığını sürdürme şansının, ülkenin zengin olması durumunda daha fazla olacağı görüşündedirler. Onlar, hatta ülkenin halihazırdaki refahı bile belirleyici değildir şeklinde düşünmektedirler. Öyleki demokrasi, kişi başına gelir seviyesi 1000 dolardan daha az olan büyüyen bir ekonomide, ekonomik olarak gerileyen fakat 1000 dolar-2000 dolar arasında kişi başına gelire sahip bir ülkeden muhtemelen daha iyi durumda olacaktır. Eğer gelişmeyi sağlamada başarılı olurlarsa demokrasi daha yoksul ülkelerde bile varlı-

28 Robinson, 2006, s. 516.

29 Simon Kuznets, "Economic Growth and Income Inequality", *The American Economic Review*, Vol. 45, 1955.

30 Lipset, 1959, s. 75; Lipset, 1986, s. 29. Przeworski ve diğerleri (2000), modernizasyon teorisinde siyasi rejimlerin, kişi başına gelir arttığı için demokrasiye dönüşmediğini ve demokratik dönüşümlerin tesadüfi ortaya çıktığını belirtmektedirler. Ancak belirttikleri üzere bir kez ortaya çıktıklarında, yüksek kişi başına gelir seviyesine sahip demokratik ülkeler demokratik kalmayı sürdüreceklerdir. Bkz.: Epstein ve diğerleri, 2006.

31 Bkz.: Lipset, 1986, s. 29-43. Gelişmede medyanın rolünü çalışan Lerner (1958), daha yüksek geliri kontrol etme anlamında aydın, kentli ve daha iyi toplumları modern toplum olarak kabul etmiştir. Rostow (1960), Kuznets (1966) ve Chenery ve Taylor (1968), ekonomik modernizasyon üzerinde durmuşlar ve bunu, yapısal değişimin önemine vurgu yaparak ve tarım ekonomisinin zayıfladığı ve kentsel sanayinin yükselmiş olduğu kişi başına gelir seviyesinin yüksekliği ile ilişkilendirerek yapmışlardır. Bkz.: Epstein ve diğerleri, 2006, s. 552.

ğını sürdürebilecektir. Burada önemli olan, diktatörlüğün gelişmeyi sağladığı varsayımından hareketle<sup>32</sup>, gelişme de demokrasiye sebebiyet vereceğinden, diktatörlüğü desteklemeden demokrasinin güçlendirilmesi gerekeceğidir. O halde gelişme ile birlikte demokrasinin yoksul ülkelerde ortaya çıkma durumu söz konusu olabilecektir.<sup>33</sup>

### Siyasal Kurumlar ve Karşılaştırmalı Gelişme

Siyasal kurumların nitelik kazanması, biçimsel örgüt ve usullerin istikrarlı, tekrarlanan ve kendilerine değer verilen davranış örüntüleri haline gelmeleri ölçüsünde gerçekleşmektedir. Toplumların evrimi dikkate alındığında siyasal kurumların gelişmesi ve bozulması, önemli konulardan biri olarak görülmekte ve siyasal gelişme de siyasal kurumsallaşma şeklinde algılanabilmektedir. Oysa siyasal gelişme kavramının değerlerle ilgili olması, kurumlaşmanın analitik ve değer yargılarından uzak özelliği bu özdeşliği çok anlamlı kılmamaktadır.<sup>34</sup> Ancak siyasal kurumsallaşmanın genel düzeyi ve bu kurumların ne derece demokratik oldukları veya olmadıkları, ekonomik büyümenin hız ve niteliğini, servet ve gelir dağılımını etkilemektedir.

Kurumlar ve mülkiyet haklarındaki farklılıkların, ülkeler arasındaki kişi başına gelir farklılığının sebeplerinden olduğu Acemoğlu, Johnson ve Robinson tarafından vurgulanmıştır. Daha iyi kurumları olan ülkeler, daha güvenli mülkiyet haklarına, daha az problemlili politikalara, fiziksel ve insan sermayesine daha fazla yatırım yapılmasına imkan verecek ve daha yüksek seviyede bir gelire ulaşmak için bu faktörleri daha etkin kullanacaktır. Kurumsallaşmanın nasıl bir sorun olduğu, Kuzey ve Güney Kore ve Doğu ve Batı Almanya örnekleri ile açıklanmıştır. Bu ülkelerin birbirlerinden farklı yollar takip etmeleri nedeniyle farklı ekonomik sonuçlara ulaştıkları görülmüştür. Sonuçta çeşitli sebeplerle bu ülkeler, kurumları ve kişi başına gelirleri itibarıyla birbirlerinden farklı olmuşlardır.<sup>35</sup>

32 Bununla ilgili olarak Huntington ve Nelson, siyasal katılımın en azından geçici olarak ekonomik gelişmeyi teşvik etmek için düşük bir seviyede tutulması gerekliliğini vurgulamaktadır. Galenson, demokratik hükümet kaynaklarının daha yoğun olarak yatırımdan tüketime doğru saptmaya neden olur görüşündedir. De Schweinitz'e göre az gelişmiş ülkeler, ekonomik olarak büyümek isterlerse siyasal konulardaki demokratik katılımı sınırlandırmalıdır. Bkz.: Adam Przeworski ve Fernando Limongi, "Modernization: Theories and Facts", *World Politics*, Vol. 49, No. 2, 1997, s. 177.

33 Przeworski ve Limongi, 1997, s. 177-178.

34 Huntington ve Dominguez, 1975., s. 61.

35 Daron Acemoglu, Simon Johnson ve James A. Robinson, "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review*, Vol. 91, No. 5, 2001. Kurumlar ve karşılaştırmalı gelişme çalışmaları ile ilgili literatür için bkz.: Stanley L. Engerman ve Kenneth L. Sokoloff, "The Evolution of Suffrage Institutions in the New World", *Journal of Economic History*, Vol. 65, No. 4, 2005; Stanley L. Engerman ve Kenneth L. Sokoloff, "Debating the Role of Institutions in Political and Economic Development: Theory, History, and Findings", *Annual Review of Political Science*, Vol. 11, 2008. Adam Przeworski ve Carolina Curvale, "Political Institutions and Economic Development in the Americas: The Long Run",

Amerika kıtasının genelinde uzun dönem gelişme yollarındaki farklılıkların geleneksel açıklaması, büyük ölçüde ulusal miras veya dindeki farklılıklara dayandırılmıştır. Oysa Engerman ve Sokoloff, temel ekonomik kurumların zaman içinde nasıl oluştuğunu açıklamada refah, insan sermayesi ve siyasal süreçteki eşitsizlik derecesinde çelişen ilişkiye vurgu yapmış ve eşitsizlik bağlamındaki bu farklılıkların kökenlerinin, başlangıç faktör donanımındaki farklılığa (Avrupa kolonizasyon dönemine kadar gider) dayandığını iddia etmişlerdir.<sup>36</sup>

[http://econ.as.nyu.edu/docs/IO/2800/salamanca\\_en.pdf](http://econ.as.nyu.edu/docs/IO/2800/salamanca_en.pdf); Rodrik, Dani, Arvind Subramanian ve Francesco Trebbi, "Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development", <http://www.nber.org/papers/w9305>.

- 36 Burada ekstrem eşitsizliğin ilki, kölelerin kullanıldığı üretim ekonomilerini ihtiva eden yüksek değerli mallar ve şeker tarımı için iklim ve toprağın uygunluğudur. Diğeri, yerli Amerikalıların yüksek konsantrasyonunun varlığıdır. Bu şartların varlığı, Avrupalı atalarının nispeten küçük bir elitin refah, insan sermayesi, siyasal gücün önemli bir kısmını elinde tuttuğu ve geniş nüfus kitlesi üzerinde ekonomik ve siyasal baskınlığını oluşturan toplumların oluşumunu cesaretlendirdiği belirtilmiştir. Yine bu şartlardan en az birine sahip olan yeni dünya kolonilerinin hemen hemen her şey dahil listesinde bulunmayanların Kuzey Amerika kıtasının kuzey kısmındaki İngiliz ve Fransız iskancılar olduğuna dikkat çekilmiştir. Bkz.: Engerman ve Sokoloff, 2002. ABD ve Latin Amerika'nın gelişme biçimleri arasındaki en önemli ayrımlardan biri, farklı iç kolonileştirme sistemi olarak görülmektedir. Kuzeyin varlıklı, Güneyinse yoksul olmasını açıklamak için Río Bravo sınırının yalnızca coğrafi bir sınır mı olduğu, dengesizlik ABD'nin emperyalist genişlemesinden mi yoksa daha öncelerden mi doğmuştur gibi sorulara cevap vermek gerekmektedir. Galeano, bu sorulara Kuzey ve Güneyde kolonilerin içindeki toplumların birbirlerinden farklı ve ayrı amaçlara hizmet ettikleri şeklinde cevap vermektedir. Mayflower gemisinin getirdiği göçmenlerin, okyanusu efsanevi hazineler bulmak ya da Kuzeyde daha az bulunan yerli işgücünü sömürmek için geçmediği belirtilmektedir. Amaçları aileleriyle Yeni Dünya'ya yerleşip Avrupa'daki hayatlarını ve çalışmalarını sürdürmek olan bu kişiler paralı asker değillerdir ve fethetmek için değil kolonileştirmeye gelen öncüler olarak görülmektedirler. Gittikleri yerlerde yerleşim kolonileri kurmuşlar ve Delaware Körfezi'nin güneyinde, Latin Amerika'dakilere benzer köleci bir plantasyon ekonomisi oluşturmuşlardır. Ancak aralarında bulunan önemli bir fark, ABD'de ağırlık merkezi başından beri New England'ın tarım ve endüstri birimleriyken, 19. yüzyıl'da İç Savaş'ta galip çıkan, Kuzey Amerika uygarlığının çekirdeği New England sakinleri hiçbir zaman Avrupa kapitalist birikiminin sömürgeci araçları rolünü oynamamışlardır ve onların amaçlarının başından beri kendi gelişmeleri ve yeni topraklarının kalkınması olduğu belirtilmektedir. Kuzeyin on üç kolonisi, Avrupa'da endüstriyel gelişimin emek piyasasından attığı kırsal kesim ve zanaatkarlar ordusu için bir sığınak olmuş ve Okyanusun öteki yanındaki bu yeni toplumun temelini özgür işçiler oluşturmuşlardır. Buna karşılık İspanya ve Portekiz, Latin Amerika'da önemli bir köle işgücüne sahiptir. Bu ülkeler yerlileri köleleştirdikten sonra Afrika'dan da çok sayıda köle ithal etmişlerdir. Yüzyıllar boyunca üretim merkezlerinde her an kullanılabilir bir işsiz kırsal kesim ordusu olmuştur. Değerli madenler ve şeker ihracatındaki yükselme ve alçalmalara bağlı olarak gelişen bir sektörün yanında her zaman düşüşte olan bir sektör de bulunmuştur. Gelişmekte olan için gerekli işgücü de düşüşte olanı sağlanmıştır. Bu yapı günümüzde de devam etmekte ve işsizlerin baskısı bir yandan ücret düzeyinin artmasını önlerken diğer yandan da iç tüketim piyasasının gelişmesini engellemektedir. Yine Kuzey Amerikalı Püritenlerin tersine Latin Amerika'nın sömürgeci toplumunun egemen sınıflarının hiçbir zaman ekonomik gelişmeyle ilgilenmedikleri belirtilmektedir. Karları dışarıdan geldiği için dış ticaret onlar için daha önemlidir. Latifundium ve maden sahiplerinin ve tüccarların tek işlevi, Avrupa'nın altın, gümüş ve gıda maddeleri gereksinimini karşılamaktır. Ürünlerin izlediği yol limanlar ve dış pazarlardır. Böylece Galeano, ABD'nin bütünsel bir gelişme

Gazi

Akademik  
Bakış

201

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019

Avrupa kolonizasyonundan bu yana ABD ve Kanada'nın, diğer Yeni Dünya ekonomilerinden neden ve nasıl farklı bir gelişme yolu takip ettiği uzun dönem var olan bir sorunsal olmuştur. Bu toplumlar, tarihlerinde kişi başına yüksek üretim seviyesinde olmanın avantajını yaşamış ve onların büyük bir çoğunluğu 19. yüzyılın ortaları itibariyle eski dünya liderlerinden bağımsızlıklarını kazanmışlardır.<sup>37</sup>

### Anayasal Düzen ve Demokrasi İlişkisinin İçselliği

Habermas, hukuk devleti ve demokrasiyi birbirinden tamamen farklı konular olarak ele almaktadır. Öncelikle siyasal egemenliğin her bir biçimi hukuksal bir yapı esasına dayandırılarak uygulandığından, siyasal gücün daha hukuksal devlet ölçülerinde ıslah edilmediği hukuk düzenlerinin varlığı ve yine hükümet gücünün de daha demokratikleştirilemediği hukuk devletleri nedeniyle bu ayrıma başvurmuştur. O, özellikle hukuk devleti ölçütlerinde olmayan kurumlara sahip devletsel hukuk düzenlerinin mevcut olması gibi demokratik anayasası olmayan hukuk devletlerinin de olduğunu belirtmektedir. Ancak bu durum, normatif açıdan ele alındığında demokrasi olmadan bir hukuk devletinin olacağını söylememektedir.<sup>38</sup>

Bir toplum içinde anayasal<sup>39</sup> sistemin önemi ve onun siyasal ve ekonomik rolü Plato, Locke, Kant, Mill ve Hegel gibi birçok düşünür tarafından irdelenmiştir. Gerçekten de anayasa, siyasal iktidara güç sağladığı ölçüde ekonomik gelişmeyi etkilemektedir. Bu nedenle eğer eski filozoflara değinilirse anayasanın sadece siyasal özgürlük ilkesi ile değil aynı zamanda ekonomik özgürlük ilkesi ile eşit olduğu görülmektedir.<sup>40</sup>

Teorik düzeyde anayasa ve ekonomi konusundaki ilişki, neo-klasik, Marksist ve kurumsalcı yaklaşımlar aracılığıyla tartışılmaktadır. Böylece kla-

gösterirken Latin Amerika'nın parçalanmasını da Latin Amerika'nın üretim merkezlerinin birbirine bağlı olmamasıyla ve birleşme noktasının çok uzak olan bir yelpaze oluşturmasıyla açıklamaktadır. Yine Kuzeyin on üç kolonisinin doğasının ve toprağının güneydeki gibi olmaması şanssızlığının nasıl bir şans getirdiği ile ilgili olarak bkz.: Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, Atilla Tokatlı ve Roza Hamken (Çev.), 3. Baskı, Çitlembik, İstanbul, 2006, s. 173-176.

37 Stanley L. Engerman, ve Kenneth L. Sokoloff, "Factor Endowments, Inequality, and Paths of Economic Development among New World Economies", National Bureau of Economic Research, Working Paper 9259, 2002, <http://www.nber.org/papers/w9259>.

38 Jürgen Habermas, "*Öteki*" Olmak, "*Öteki*"yle Yaşamak, İlknur Aka (Çev.), 5. Baskı, YKY, İstanbul, 2010, s. 167.

39 Aron, anayasallık kavramının birçok şekilde kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda iktidara gelmek için organize edilen rekabet ve bu rekabetin kesin kurallara bağlılığı anlamında kullanılabileceği gibi hükümet kurallarının kurallara tabi oluşu şeklinde de ele alınabilmektedir, anayasallık kavramı. Bkz.: Raymond Aron, *Demokrasi ve Totalitarizm*, Vahdi Hatay (Çev.), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s. 342-344.

40 Emmanuel Nnadozie, "Are Growth and Development Constitutional Issues in Nigeria?", <http://www.csa.e.ox.ac.uk/conferences/2002-UPaGiSSA/papers/Nnadozie-csae2002.pdf>.

sik okulda verimlilik, Marksist okulda sömürü ve kurumsal okulda güç, haklar ve hükümetin kullanımı, kaynak tahsisini ve gelir dağılımını açıklamaktadır. Anayasa ile ekonomi arasındaki ilişkinin yanı sıra anayasanın demokrasiyi güçlendirmesi nedeniyle ekonomik gelişme üzerinde önemli etkisinin bulunacağı da açıktır.<sup>41</sup> Dahl'a göre anayasalar, bir ülkenin demokrasisi için istikrar, temel haklar, tarafsızlık, sorumluluk, adil temsil, bilgiye dayalı mutabakat, etkin yönetim, yetkili kararlar, şeffaflık ve anlaşılabilirlik, elastikiyet ve meşruiyet yönünden önem taşımaktadır. Ancak Dahl, bu gibi anayasal farklar gerçekten önemli midir sorusuna cevap vermek için ele aldığı delil kaynağının tam olarak analiz edilmemesine rağmen bazı önemli sonuçlar ortaya koyduğunu belirtmektedir. Böylece, eğer temel koşullar elverişliyse bir ülkenin uygulamaya geçireceği neredeyse her bir anayasa istikrar yaratacaktır, eğer altta yatan koşullar elverişsizse hiçbir anayasa demokrasiyi kurtaramayacaktır. Ya da bir ülkede temel oluşturan koşullar karışıkça bazıları elverişli bazıları değilse, iyi tasarlanmış bir anayasa demokratik kurumların varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olabileceken, iyi tasarlanmamış bir anayasa demokratik kurumların çökmesine neden olacaktır. Yalnız anayasal kriterler istikrar dışındaki kriterlerle ele alındığında, koşulların demokratik istikrar için çok elverişli olduğu ülkelerde de önemli sonuçlara neden olabileceği görülecektir.<sup>42</sup>

Dahl, bir ülkenin temel problemlerinin çoğunun anayasal düzenlemeyle çözülemeyeceğini belirtirken, hiçbir anayasanın kendisine temel oluşturan koşulların çok elverişsiz olduğu bir ülkede demokrasiyi koruyamayacağını da altını çizmektedir. Yalnız iyi hazırlanmış bir anayasanın koşulların hem elverişli hem elverişsiz olduğu ülkelerdeki temel demokratik kurumları korumaya yardımcı olabileceğini de vurgulamaktadır. Demokratik istikrarı korumanın gerekli olmasına rağmen iyi bir anayasanın en önemli kriteri bu olmadığı gibi, bütün anayasal düzenlemelerin bazı dezavantajları olduğunu da hatırlatmaktadır. Yine Dahl, anayasal biçimin etkilerinin siyasal kutuplaşma ve krizin altında yatan olumsuz koşullardan ayrı değerlendirilemeyeceğini ve aynı zamanda demokratik ülkelerin Latin Amerika seçeneğinden sakınmaları gerektiğini Linz ve Valenzuela'ya (1994) atıfla belirtmektedir.<sup>43</sup>

41 Nnadozie, 2002.

42 Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, Betül Kadioğlu (Çev.), 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s. 141-145; Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, Ergun Özbudun ve Ersin Onurduran (Çev.), Yetkin, Ankara, 1996.

43 Dahl, 2010, s. 157-158. Bu bağlamda anayasal düzen ile ilgili literatür için bkz.: Juan J. Linz ve Arturo Valenzuela, *The Failure Presidential Democracy*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1994; Scott Mainwaring, "Presidentialism, Multipartism, and Democracy: The Difficult Combination", *Comparative Political Studies*, Vol. 26, No. 2, 1993; José A. Cheibub, "Minority Governments, Deadlock Situations, and the Survival of Presidential Democracies", *Comparative Political Studies*, Vol. 35, No. 3, 2002; David Samuels, "Presidentialism and Accountability for the Economy in Comparative Perspective", *American Political Science Review*, Vol. 98, No. 3, 2004; Arend Lijphart, "Constitutional Design for Divided Societies", *Journal of Democracy*, Vol. 15, No. 2, 2004.; Arend Lijphart (Ed.), *Parliamentary versus Presidential Government*, Oxford University

## Siyasal Kültür ve Değişme

Bir toplumun siyasal kültürü, toplum üyelerinin siyasal nesnelere karşısındaki değerleri ve diğer yönelimleriyle, anlatımsal siyasal semboller hakkındaki deneye dayalı inançlarından oluşmaktadır. Almond ve Verba (1963), *The Civic Culture* adlı çalışmalarında siyasal kültürün üç ana türü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlar, yöresel, uyruk ve katılımcı tiplerdir. Ancak gerçekte bu tiplerin çeşitli karışımlarının mevcut olması daha muhtemel görünmektedir.<sup>44</sup>

Siyasal kültürle siyasal yapıların uyumu ve belli siyasal kültürlerin içeriğinin siyasal değişim üzerindeki sonuçlarına ilişkin varsayımlar önem taşımaktadır. Siyasal kültürle siyasal yapılar arasında uyum durumunda siyasal değişimin beklenmediği, siyasal değişimin, siyasal kültürle yapılar arasındaki uyum aşındığı ya da yıkıldığı durumda ortaya çıktığı belirtilmektedir. Değişimin önemli kaynaklarından biri uluslararası temaslar olarak görülmektedir. Gerek bu temas gerekse iç modernleşme süreçleri sonucunda kültürle yapılar arasındaki ilişkide gerginlikler oluşabilmekte ve siyasal değişim başlayabilmektedir. Böylece bazı yerli liderler ve kurumlar, topluma daha köklü değişimler dayatabilecektir. Bu değişimlerin sonucunda kültürle yapılar arasındaki eski uyum tümüyle yıkılabilecektir. Her değişim kültür değişimine yol açmayacaktır ancak kültürde bir değişim söz konusu olduğunda, siyasal sistem büyük istikrarsızlıklar gösterecek ve kültürle yapı arasındaki uyumu yeniden kurmaya yönelik bir siyasal değişim olasılığı ortaya çıkacaktır.<sup>45</sup>

Kültürel faktörler, ekonomik gelişmeyi etkiler mi? Kültür, bir toplumda insan davranışlarını şekillendirmeye yardım eden temel ortak değerler sistemi olarak alındığında, bir toplumun ekonomik ve siyasal kurumlarının ekonomik gelişmeyi belirlemede tek başına yeterli olmadığı, kültürel faktörlerin de önemli olduğu sonucuna varılmaktadır ki bu kesinlikle kültürel farkların tek başına ülkeler arasındaki ekonomik büyüme oranlarındaki farklılığın tamamını açıklayacağı anlamına gelmemektedir. Her ekonomi, üretimini etkileyen teknolojik şartlar ve görünmeyen şartlar gibi kısa dönemli faktörlerin sonucu olarak yıldan yıla büyüme oranlarında önemli dalgalanmalar yaşamaktadır. Bunlar, tamamen aşamalı olarak değişen kültürel faktörlere bağlanamaz. Bir toplumun ekonomik ve siyasal kurumları da ayrıca farklılık oluşturabilmektedir. O halde literatürün, büyümenin ekonomik ve kültürel belirleyicilerini ayrı ayrı sunduğu söylenebilir.<sup>46</sup>

Press, 1992.

44 Bkz.: Huntington ve Domínguez, 1975: 19-20. Almond ve Verba'nın karşılaştırmalı anketinin siyasal kültür üzerinden bir eleştirisi için bkz.: Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, Varlık, İstanbul, 2007, s. 88-94.

45 Bkz.: Huntington ve Domínguez, 1975, s. 5-21-22.

46 Jim Granato, Ronald Inglehart ve David Leblang, "The Effect of Cultural Values on Economic Development: Theory, Hypotheses, and Some Empirical Tests", *American Journal of Political Science*, Vol. 40, No. 3, 1996(a), s. 608; Jim Granato, Ronald Inglehart ve David Leblang, "Cultural Values, Stable Democracy, and Economic Development: A Reply", *American Journal of*



Demokrasi çalışmalarında çözülemeyen sorunlardan biri, kamunun demokratik rejimlerin oluşumu ve istikrarı üzerinde nedensel bir etkisinin olup olmadığıdır. Almond ve Verba tarafından önerilen yurttaşlık kültürü teorisi ve Inglehart'ın katkısı, demokratik kurumların geçerliliğinin davranışlar tarafından etkilendiğini varsaymaktadır. Yüksek yurttaşlık kültürü seviyesine sahip ülkelerin, ekonomik gelişme seviyesi gibi sosyo-ekonomik faktörler bağlamında düşük seviyeli ülkelere göre zaman içinde demokrasiyi benimseme ve devam ettirme konusunda muhtemelen daha başarılı olacakları beklenmektedir. Demokrasinin yurttaşlık kültürüne sebebiyet verdiği hipotezinin, yurttaşlık kültürünün demokrasiye sebebiyet verdiği hipotezine göre daha makul olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda Muller ve Seligson, yurttaşlık kültürü davranışları ve demokrasi arasındaki nedensel ilişki modellerinin, bu değişkenler arasındaki karşılıklı nedensellik olasılığının dikkate alınarak formüle edilmesi gerektiğini belirtmektedirler.<sup>47</sup>

Bir siyasal kültür, sosyal mobilizasyon sonucu olarak kendi içinde değişime uğrayabilmektedir. Burada sosyal mobilizasyon, eski sosyal, ekonomik ve psikolojik bağların aşınması veya yıkılması, insanların yeni sosyalleşme ve davranış örüntülerini kabule hazır hale gelmeleri sürecidir. Bu süreç, toplumun siyasal konularda daha bilinçli olmasını sağlayacağından, kültürün siyasallaşma eğilimi gösteren yönlerinin artması beklenmektedir.<sup>48</sup> Sosyal mobilizasyon içindeki en önemli faktörlerden biri olarak eğitim özellikle dikkate alındığında bu sürecin, uzun vadede siyasal kültürde önemli bir değişme kaynağı olacağı açıktır. Ancak belirtmek gerekir ki her siyasal gelişme ileriye dönük olmayacağı gibi her siyasal kültür de modernleşme siyasal değişimi hoş karşılamayabilmektedir.

### Siyasal Katılma ve Ekonomik Gelişme Düzeyi

Siyasal katılma, bir toplumdaki diğerine değişebileceği gibi bir toplumda zaman içinde de değişme göstereceğinden birçok unsuru aynı anda içerisinde barındırmaktadır. Bunlar arasında oy verme,<sup>49</sup> seçim faaliyetleri, siyasal karar alıcıyı etkilemeye yönelik örgütsel faaliyetler ve şiddet eylemleri yer almaktadır.

*Political Science*, Vol. 40, No. 3, 1996(b). Bahsedilen çalışmada, kültür ile demokrasi arasındaki ilişkiyi eleştiren bir çalışma için bkz.: Robert W. Jackman ve Ross A. Miller, "The Poverty of Political Culture", *American Journal of Political Science*, Vol. 40, No. 3, 1996(a); Robert W. Jackman ve Ross A. Miller, "A Renaissance of Political Culture", *American Journal of Political Science*, Vol. 40, No. 3, 1996(b).

47 Edward N. Muller ve Mitchell A. Seligson, "Civic Culture and Democracy: The Question of Causal Relationships", *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, 1994, s. 635.

48 Bkz.: Karl W. Deutsch, "Social Mobilization and Political Development", *American Political Science Review*, Vol. 55, No. 3, 1961, s. 494.

49 Oy hakkıyla ilgili olarak özellikle bu hakkın yaygınlaşmasının, halkın demokratik karar almasının gerçek bir yaygınlaşması anlamına gelmeyeceği yönündeki görüşler dikkat çekicidir. Bu bağlamda 20. yüzyıl başlarında 19. yüzyılda sosyalist ve liberal düşünürlerin ifade ettiği katılımcı demokrasi hakkındaki olumlu beklentiye karşı elitizm özellikle gündeme getirilmiştir. Bkz.: Christopher Pierson, *Modern Devlet*, Dilek Hattatoğlu (Çev.), Çiviayazıları, İstanbul, 1996, s. 138-139; 313-314.

Görüş

Akademik  
Bakış

205

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019

Siyasal katılma, Alford ve Friedland tarafından vatandaşlar, özel veya kamu kurumları ve gruplar tarafından gerçekleştirilen şimdiki ve geçmişteki faaliyetler olarak ele alınmıştır. Bu faaliyetler, siyasetal iktidarın yapısını ve personel ve sorumluluğu alınan veya alınmayan faaliyetlerin seçimini etkilemede az ya da çok etkili olmayı amaçlamaktadırlar. Milbrath (1965) ise siyasetal katılmayı, bireylerin herhangi bir şekilde siyasetal sistemi etkilemeye yönelik bireysel davranışları şeklinde ele almıştır.<sup>50</sup>

Katılma konusundaki literatür siyasetal katılmayı şekillendiren dört ana faktöre odaklanmıştır. Bunlar, kurumsal fırsatlar ve sınırlamalar, kaynaklar, siyasetal değerler ve sosyal sermayedir. Özellikle kurumsal fırsatlar ve sınırlamalar, katılmayı sağlamada çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu rolü belirli siyasetal faaliyet türlerini kolaylaştırarak ve bazı siyasetal aktiviteleri cesaretlendirerek yapmaktadır.<sup>51</sup>

Verba, Nie ve Kim, siyasetal katılmayı, hükümet personeli ve/veya onların üstlendikleri görevlerin, politikaların seçimini etkilemeyi hedefleyen özel vatandaşlar tarafından yürütülen yasal faaliyetler şeklinde tanımlamaktadırlar. Tanımlama, yasal anlamda sistem içerisinde katılmaya odaklanmaktadır. Bu, protestoları, ayaklanmaları, suikastları ve toplumsal şiddeti dışlayan bir bakış olarak değerlendirilmektedir. Ve yine tanımlama, ayrıca vatandaşların rolleri üzerine odaklanmaktadır. Etkin bir katılma, aile, okul veya çalışma yeri gibi alanlarda katılımcı olma olasılığı tarafından da etkilenmektedir. Böyle bir olasılık, yurttaş duyarlılığını teşvike ve vatandaşların daha aktif bir yapıda olmasına katkı sağlamaktadır. Verba, Nie ve Kim'in tanımı daha dar anlamda siyasetal katılma üzerine odaklanmakta ve onlar katılmadan *demokratik katılmayı* anlamamaktadırlar.<sup>52</sup> Demokratik katılma, kitlelerden yukarıya doğru bir etki akışına vurgu yapmakta ve bilhassa önceden var olan ortak ulusal çıkar için desteği içermemektedir. Oysa ulusal çıkar veya çıkarların, oluşturulan sürecin bir parçası olarak algılanılması gerekmektedir.

Lerner (1958), geleneksel toplumu katılmaya dayanmayan, modern toplumu ise katılımcı olarak tanımlamaktadır. Huntington ve Domínguez de bir toplumda sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ile siyasetal katılma düzeyi ara-

50 Robert R. Alford ve Roger Friedland, "Political Participation and Public Policy", *Annual Review of Sociology*, Vol.1, 1975, s. 430.

51 Joseph L. Klesner, "Who Participates? Determinants of Political Action in Mexico", *Latin American Politics and Society*, Vol. 51, No. 2, 2009, s. 70.

52 Sidney Verba, Norman H. Nie ve Jae-on Kim, *Participation and Political Equality: A Seven-nation Comparison*, University of Chicago Press, 1978; Norman H. Nie, Sidney Verba ve Jae-on Kim, "Political Participation and the Life Cycle", *Comparative Politics*, Vol. 6, No. 3, 1974; Andreas Malmgren, "Political Participation in Mexico", <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1321453&fileId=1321454>.

sında paralellik olduğunu vurgulamışlardır.<sup>53</sup> Onlar, siyasal katılma düzeyinin bir toplumda sosyo-ekonomik statüye bağlı olarak değişebileceğini, aynı zamanda sosyo-ekonomik gelişmenin, örgüt ve derneklerin çoğalmasına ve daha çok kişinin bu gruplara katılmasına neden olacağından siyasal katılmayı artırabileceğine vurgu yapmaktadırlar. Yine sosyo-ekonomik modernleşmenin, siyasal katılmayı meşrulaştıran ve kolaylaştıran bir siyasal kültür ve görüş yarattığı belirtilmektedir.<sup>54</sup> Burada belirtilmesi gereken nokta, Huntington ve Domínguez'in de açıkladığı gibi istatistiksel veriler dikkate alındığında bir toplumun sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ile siyasal katılma düzeyi arasında birebir ilişki beklenebileceği ancak gerçekte durumun böyle olmadığıdır. Diğer şartlar eşit olması durumunda ekonomik gelişme, siyasal katılmayı artırma eğilimindedir ancak diğer şartlar, nadiren eşittir ve kendileri ekonomik gelişmenin zorunlu ürünü olmayan birçok faktör, siyasal katılma üzerinde etkili olmaktadır.

## Sonuç

Siyaset bilimciler zamanla Afrika, Asya ve Orta Doğu'daki siyaseti incelemeğe yönelmiş ve bu araştırmacıların bakış açıları gelişmeci yaklaşımdan daha çok etkilenmeye başlamıştır. Bu anlayışa göre ülkeler siyasal açıdan gelişip Batı tarzı demokrasiye doğru ilerledikçe daha istikrarlı olacak, iç istikrarsızlık ve çatışmaların ortaya çıkma olasılığı da düşecektir. Oysa siyasal gelişmenin teorik ve kavramsal dayanakları sayıları giderek artan araştırmacılar tarafından 1960'lardan sonra sorgulanmaya başlanmıştır. Çoğu ülkeyle ilgili veriler dijital ortamda araştırmacılara sunulmuştur ve bu veriler, gelişmekte olan çoğu ülkede ekonomik ve sosyal değişimin, kültürel geleneklerle olan ilişkisini beklenenden farklı şekilde göstermiştir. Bu bağlamda çalışmada incelenen siyaset bilimcilere atfen, aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Bir demokrasinin istikrarı ekonomik gelişmeye olduğu kadar siyasal sistemin etkililiğine ve meşruluğuna da bağlıdır. Lipset, etkililiği, sistemin gerçekteki başarıları yani nüfusun çoğunluğu ve büyük iş çevreleriyle silahlı kuvvetler gibi güçlü gruplar neleri yönetimin görevi sayıyorlarsa bunları yeri-

53 Burada daha fazla eğitim görmüş olanların, daha yüksek gelir sahipleri ve yüksek statülü mesleklerde çalışanların, genellikle yoksul, eğitimsiz ve statüsüz mesleklerde çalışanlara oranla daha katılımcı oldukları vurgulanmaktadır. Oysa bunun tam tersi de söylenebilir. Statü elde etmek için siyasal eylemlerde bulunan, ilçe teşkilatlarında görev alan ve kendisinden oy istenmesi için sokağa çıkıp dolaşan bireylere bazı yerleşim yerlerinde rastlanılabilmektedir. Yine iyi eğitim görmüş kişiler için siyasal katılma çok sıradan, sadece bir araç olarak algılanılabilmektedir.

54 Bkz.: Huntington ve Domínguez, 1975: 43-49. Ayrıca bazı bireyler, diğerlerine göre kamusal konularda daha ilgili, daha istekli ve etkileyicidirler. Bu durumda elit yaklaşım, herhangi bir toplumdaki herhangi bir kişinin siyasete olan ilgisi, isteği ve etkisinin boyutunun zirvede olması ile ilgilidir. Modern toplumlardaki profesyonel siyasetçilerin bu anlamda siyasal elitin en önemli üyeleri olduğu vurgulanmaktadır. Bkz.: P Robert Putnam, "Studying Elite Political Culture: The Case of 'Ideology'", *American Political Science Review*, Vol. 65, No. 3, 1971, s. 651.

ne getirme derecesi olarak, meşruluğu ise sistemin var olan siyasal kurumlarının topluma en uygun kurumlar oldukları inancını oluşturmak ve yaşatmak yeteneğiyle ilgili olarak görmektedir. Przeworski ve Limongi ise demokrasinin ekonomik gelişmenin bir yan ürünü olmadığını ve gelişmenin herhangi bir seviyesinde başlayabileceğini belirtmektedirler.

Amerika kıtasının genelinde uzun dönem gelişme yollarındaki farklılıkların geleneksel açıklaması, büyük ölçüde ulusal miras veya dindeki farklılıklara dayandırılmıştır. Oysa Engerman ve Sokoloff, temel ekonomik kurumların zaman içinde nasıl oluştuğunu açıklamada refah, insan sermayesi ve siyasal süreçteki eşitsizlik derecesinde çelişen ilişkiye vurgu yapmış ve eşitsizlik bağlamındaki bu farklılıkların kökenlerinin, başlangıç faktör donanımındaki farklılığa (Avrupa kolonizasyon dönemine kadar gider) dayandığını iddia etmişlerdir.

Habermas, hukuk devleti ve demokrasiyi birbirinden tamamen farklı konular olarak ele almaktadır. Özellikle hukuk devleti ölçütlerinde olmayan kurumlara sahip devletsel hukuk düzenlerinin mevcut olması gibi demokratik anayasası olmayan hukuk devletlerinin de olduğunu belirtmektedir. Dahl, bir ülkenin temel problemlerinin çoğunun anayasal düzenlemeyle çözülemeyeceğini belirtirken, hiçbir anayasanın kendisine temel oluşturan koşulların çok elverişsiz olduğu bir ülkede demokrasiyi koruyamayacağını da altını çizmektedir.

Granato, Inglehart ve Leblang'a göre kültür, bir toplumda insan davranışlarını şekillendirmeye yardım eden temel ortak değerler sistemi olarak alındığında, bir toplumun ekonomik ve siyasal kurumlarının ekonomik gelişmeyi belirlemede tek başına yeterli olmadığı, kültürel faktörlerin de önemli olduğu sonucuna varmaktadır ki bu kesinlikle kültürel farkların tek başına ülkeler arasındaki ekonomik büyüme oranlarındaki farklılığın tamamını açıklayacağı anlamına gelmemektedir. Verba, Nie ve Kim'in siyasal katılma tanımı, yasal anlamda sistem içerisinde katılmaya odaklanmaktadır ve onlar katılmadan *demokratik katılmayı* anlamamaktadırlar.

## Kaynaklar

Acemoglu, Daron, Johnson, Simon ve James A. Robinson, "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review*, Vol. 91, No. 5, 2001, (1369-1401).

Acemoglu, Daron, Johnson, Simon, Robinson, James A. ve Pierre Yared, "Income and Democracy", *American Economic Review*, Vol. 98, No. 3, 2008, (808-842).

Alford, Robert R. ve Roger Friedland, "Political Participation and Public Policy", *Annual Review of Sociology*, Vol.1, 1975, (429-479).

Aron, Raymond, *Demokrasi ve Totalitarizm*, Vahdi Hatay (Çev.), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976.

Görüş

Akademik  
Bakış

208

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019

Burkhart, Rose E. ve Michael S. Lewis-Beck, "Comparative Democracy: The Economic Development Thesis", *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 4, 1994, (903-910).

Cheibub, José A., "Minority Governments, Deadlock Situations, and the Survival of Presidential Democracies", *Comparative Political Studies*, Vol. 35, No. 3, 2002, (284-312).

Cutright, Phillips, "National Political Development: Measurement and Analysis", *American Sociological Review*, Vol. 28, No. 2, 1963, (253-340).

Çakmak, Haydar ve Zeynep Kaya, "Teknoloji Felsefesi", *Suç, Terör ve Savaş Üçgeninde Siber Dünya*, Haydar Çakmak ve Taner Altunok (Ed.), Barış Platin, Ankara, 2009, (9-22).

Dahl, Robert A., *Demokrasi Üzerine*, Betül Kadioğlu (Çev.), 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.

Danziger, James N., *Understanding the Political World: A Comparative Introduction to Political Science*, Eighth Edition, Pearson, New York, 2007.

De Tocqueville, Alexis, *Amerika'da Demokrasi*, İhsan Sezal-Fatoş Dilber (Çev.), Yetkin Yayınları, Ankara, 1994.

Deutsch, Karl W., "Social Mobilization and Political Development", *American Political Science Review*, Vol. 55, No. 3, 1961, (493-514).

Duverger, Maurice, *Siyaset Sosyolojisi*, Varlık, İstanbul, 2007.

Engerman, Stanley L. ve Kenneth L. Sokoloff, "The Evolution of Suffrage Institutions in the New World", *Journal of Economic History*, Vol. 65, No. 4, 2005, (891-921).

Engerman, Stanley L. ve Kenneth L. Sokoloff, "Debating the Role of Institutions in Political and Economic Development: Theory, History, and Findings", *Annual Review of Political Science*, Vol. 11, 2008, (119-138).

Engerman, Stanley L. ve Kenneth L. Sokoloff, "Factor Endowments, Inequality, and Paths of Economic Development among New World Economies", National Bureau of Economic Research, Working Paper 9259, 2002, <http://www.nber.org/papers/w9259>.

Epstein, David L., Bates, Robert, Goldstone, Jack, Kristensen, Ida ve Sharyn O'Halloran, "Democratic Transitions", *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No. 3, 2006, (551-569).

Galeano, Eduardo, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, Atilla Tokatlı ve Roza Hamken (Çev.), 3. Baskı, Çitlembik, İstanbul, 2006.

Granato, Jim, Inglehart, Ronald ve David Leblang, "The Effect of Cultural Values on Economic Development: Theory, Hypotheses, and Some Empirical Tests", *American Journal of Political Science*, Vol. 40, No. 3, 1996(a), (607-631).

Granato, Jim, Inglehart, Ronald ve David Leblang, "Cultural Values, Stable Democracy, and Economic Development: A Reply", *American Journal of Political Science*, Vol. 40, No. 3, 1996(b), (680-696).

Görüş

Akademik  
Bakış

209

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019

Haberbas, Jürgen, "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, İlknur Aka (Çev.), 5. Baskı, YKY, İstanbul, 2010.

Huber, Evelyne, Rueschemeyer, Dietrich ve John D. Stephens, "The Impact of Economic Development on Democracy", *Journal Economic Perspectives*, Vol. 7, No. 3, 1993, (71-85).

Huntington, Samuel P., "Political Development and Political Decay", *World Politics*, Vol. 17, No. 3, 1965, (386-430).

Huntington, Samuel P. ve Jorge I. Domínguez, *Siyasal Gelişme*, Ergun Özbudun (Çev.), Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1975.

Inglehart, Ronald, "The Renaissance of Political Culture", *The American Political Science Review*, Vol. 82, No. 4, 1988, (1203-1230).

Jackman, Robert W. ve Ross A. Miller, "The Poverty of Political Culture", *American Journal of Political Science*, Vol. 40, No. 3, 1996(a), (697-716).

Jackman, Robert W. ve Ross A. Miller, "A Renaissance of Political Culture", *American Journal of Political Science*, Vol. 40, No. 3, 1996(b), (632-659).

Klesner, Joseph L., "Who Participates? Determinants of Political Action in Mexico", *Latin American Politics and Society*, Vol. 51, No. 2, 2009, (59-90).

Knutsen, Torbjorn L., *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Mehmet Özyay (Çev.), Açılım Kitap, İstanbul, 2006.

Kuznets, Simon, "Economic Growth and Income Inequality", *The American Economic Review*, Vol. 45, No. 1, 1955, (1-28).

Lijphart, Arend, *Çağdaş Demokrasiler*, Ergun Özbudun ve Ersin Onurduran (Çev.), Yetkin, Ankara, 1996.

Lijphart, Arend, "Constitutional Design for Divided Societies", *Journal of Democracy*, Vol. 15, No. 2, 2004, (96-109).

Lijphart, Arend (Ed.), *Parliamentary versus Presidential Government*, Oxford University Press, 1992.

Linz, Juan J. ve Arturo Valenzuela, *The Failure Presidential Democracy*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1994.

Lipset, Seymour M., "Some Social Requisites for Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", *American Political Science Review*, Vol. 53, No. 1, 1959, (69-105).

Lipset, Seymour M., *Siyasal İnsan*, Mete Tunçay (Çev.), Teori Yayınları, Ankara, 1986.

Lipset, Seymour M., "Culture and Economic Behavior: A Commentary", *Journal of Labor Economics*, Vol. 11, No. 1, 1993, (330-347).

Lipset, Seymour M., "The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address", *American Sociological Review*, Vol. 59, No. 1, 1994, (1-22).

Londregan, John B. ve Keith T. Poole, "Does High Income Promote Democracy", *World Politics*, Vol. 49, No. 1, 1996, (1-30).

Görüş

Akademik  
Bakış

210

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019

- Mainwaring, Scott, "Presidentialism, Multipartism, and Democracy: The Difficult Combination", *Comparative Political Studies*, Vol. 26, No. 2, 1993, (198-228).
- Malmgren, "Political Participation in Mexico", <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1321453&fileId=1321454>.
- Muller, Edward N. ve Mitchell A. Seligson, "Civic Culture and Democracy: The Question of Causal Relationships", *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, 1994, (635-652).
- Nie, Norman H., Verba, Sidney ve Jae-on Kim, "Political Participation and the Life Cycle", *Comparative Politics*, Vol. 6, No. 3, 1974, (319-340).
- Nnadozie, Emmanuel, "Are Growth and Development Constitutional Issues in Nigeria?", <http://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2002-UPaGiSSA/papers/Nnadozie-csae2002.pdf>.
- Pierson, Christopher, *Modern Devlet*, Dilek Hattatoğlu (Çev.), Çiviyazıları, İstanbul, 1996.
- Przeworski, Adam ve Carolina Curvale, "Political Institutions and Economic Development in the Americas: The Long Run", [http://econ.as.nyu.edu/docs/IO/2800/salamanca\\_en.pdf](http://econ.as.nyu.edu/docs/IO/2800/salamanca_en.pdf).
- Przeworski, Adam ve Fernando Limongi, "Modernization: Theories and Facts", *World Politics*, Vol. 49, No. 2, 1997, (153-183).
- Putnam, Robert, "Studying Elite Political Culture: The Case of 'Ideology'", *American Political Science Review*, Vol. 65, No. 3, 1971, (651-681).
- Pye, Lucian W., "The Concept of Political Development", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 358, No. 1, 1965, (1-13).
- Robinson, James A., "Economic Development and Democracy", *Annual Review Political Science*, Vol. 9, 2006, (503-527).
- Rodrik, Dani, Arvind Subramanian ve Francesco Trebbi, "Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development", <http://www.nber.org/papers/w9305>.
- Rostow, W. W., "The Stages of Economic Growth", *Economic History Review*, New Series, Vol. 12, No. 1, 1959, (1-16).
- Samuels, David, "Presidentialism and Accountability for the Economy in Comparative Perspective", *American Political Science Review*, Vol. 98, No. 3, 2004, (425-436).
- Sunar, İlkay, *Düşün ve Toplum*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1986.
- Valenzuela, J. Samuel ve Arturo Valenzuela, "Modernization and Dependency: Alternative Perspectives in the Study of Latin American Underdevelopment", *Comparative Politics*, Vol. 10, No. 4, 1978, (535-557).
- Verba, Sidney, Nie, Norman H. ve Jae-on Kim, *Participation and Political Equality: A Seven-nation Comparison*, University of Chicago Press, 1978.

Görüş

Akademik  
Bakış

211

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019

Wallerstein, Immanuel, "Kalkınmacılık ve Küreselleşmeden Sonrası Ne?", Yusuf O. Kavuncu (Çev.), *Küreselleşme*, Kudret Bülbül (Ed.), Orion, Ankara, 2009, (109-128).

Weber, Max, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Hil Yayınları, İstanbul, 1985.

### Extended Abstract

Political systems have benefited from certain principles in order to ensure economic development. These principles have shown different results according to time and beneficiary. Statism, application of neo-liberalism, the developmental-state approach and the dependency in the international political economy can be listed among these principles. Rather, it would be better to evaluate development within a general examination of political development rather than on these principles.

While presenting the characteristics of political development, it is thought that it would be more meaningful to focus on what political development might be. In this context, the main issues related to political development have been dealt by presenting the main features of political development research.

Pye, in his study in 1965, draws attention to the confusion on the concept of political development in political science at that time. In this study, ten different political development definitions are examined and three important characteristics of the concept are underlined. These characteristics are the equality concern, the concern about the capacity of the political system and the differentiation or specialization of social unions. These three characteristics are usually associated with the views of political development, which are the political culture equivalence, capacity problems for authoritarian governments, and differentiation problem for non-authoritarian governments.

In the political development literature, Huntington and Domínguez draw attention to the fact that political development is used in four different ways. The geographical one is to explain the political processes of developing countries in a short way. Derivative political development is presented as a concept that expresses the political aspects and consequences of the broader modernization process. In this sense, while modernization includes industrialization, urbanization, increased literacy and mass communication, economic growth includes larger social and occupational mobility, and related processes. Teleologically, political development is defined as a change towards one or some of the aims or conditions of the political system. In a functional way, political development is interpreted as a change towards a modern industrial society. In this context, it can be seen that political development is defined in different ways.

Görüş



Political development is generally considered in terms of the progress of the political development process towards democracy. However, the development of democracy is often associated with the process of economic development. In the historical process, Lipset demonstrated a strong correlation between the existence of democratic institutions and high levels of economic development. The stability of a democracy depends on the economic development as well as the effectiveness and legitimacy of the political system. Lipset approaches the concept 'effectiveness' as the real successes of the system, namely the degree of fulfillment of what the majority of the population, the business circles and the armed forces consider to be the duty of management. When it comes to the legitimacy, he believes that it is all about creating and sustaining the belief of the system's political institutions are the most appropriate institutions for the society. Thus, political development can be defined as the establishment of the judicial system and institutions of representation, and the enactment of the elections. In this sense, the study examines the issue in the context of income, political institutions, constitutional order, political culture and the relevance of political participation with democracy.

*Görüş*

Akademik  
Bakış

213

Cilt 13  
Sayı 25  
Kış 2019